

ASSISI

In het centrum van **Umbrië** (het "Groene Hart" van Italië) ligt de stad van de H. Franciscus en de H. Clara. Zoals alle steden in de buurt ligt ze niet in een dal of een vlakte, maar tegen een heuvel, de M. Subasio, op een goede 400 m. boven de zeespiegel, en kijkt zij uit over de centrale Umbrische vlakte. Ze is niet groot (een goede 25.000 inwoners), en bezit buiten wat kunstambacht nauwelijks enige industrie, al is er in de vlakte (zeker naar Perugia toe) tijdens de laatste decennia wel heelwat lichte industrie gevestigd. Zoals **Orvieto**, **Gubbio**, **Spoletto**, **Todi** en (op grotere schaal) Perugia, heeft ze natuurlijk wel de charme van haar ligging, hoog boven het lieflijke Umbrische landschap.

Deze Umbrische stad stond al in de 3de E. v. C. onder Romeinse invloed, en werd een "municipium" - een stad met Romeins burgerrecht. De huidige Piazza del Comune ligt op de plaats van het oude Forum, en de kerk voor de H. Filip Neri (de oude S. Maria Sopra Minerva) is in de cella van een laat-republikeinse, vroeg-keizerlijke tempel voor Minerva ondergebracht. Ook de pronaos (het voorste deel van een tempel) is erg goed bewaard.

Samen met heel het (West-) Romeinse Rijk moest ook deze stad zich herstellen na de periode van de Germaanse invallen, en zoals alle Noord- en Midden-Italiaanse centra zocht ook Assisi haar eigen vrijheid. Vanaf de 15de E. behoort Assisi tot de Pauselijke Staten, en samen met die Staten ging het in de 19de E. op in de moderne Italiaanse Staat.

Niets uitzonderlijks dus. Het belang van de stad ligt dan ook niet in haar "wereldse" geschiedenis. Naar Assisi ga je omwille van de H. Franciscus! Want al wordt hij, bijwijken smakeloos en schaamteloos, toeristisch "uitgebuit", toch is de stad erin geslaagd om haar Middeleeuws karakter te bewaren, en, vooral, de zo aparte sfeer van Franciscaanse spiritualiteit geregeld écht te laten aanvoelen.

Hier werd hij in 1181/2 geboren als zoon van een bemiddelde lakenhandelaar, en kende hij een zorgeloze (volgens sommigen een "zedeloze"!) jeugd.

S. FRANCESCO.

Links van de stad, op de plek waar vroeger misdadigers werden terechtgesteld, wilde Franciscus begraven worden, tussen het uitschot van de samenleving. Dat is ook gebeurd, maar zijn grafkerk is iets groter uitgevallen, dan de eenvoudige man zou gewenst hebben. Dat gebeurt wel vaker met de echte Heiligen van de Katholieke Kerk!

Het is daarbij allemaal zeer snel gegaan. Op 16 juli 1228, nog geen 2 jaar na zijn dood, werd hij al heilig verklaard door Paus Gregorius IX, die de volgende dag al de eerste steen legde, van wat niet enkel de grafkerk van Franciscus moet worden, maar ook het centrale klooster voor de Orde en een paleis voor de Paus en zijn opvolgers (de zone is nog steeds eigendom van de H. Stoel !) En op 25 mei 1230,

jeugd.

Hier kwam hij tot het inzicht dat je de wereld en de mensen moet dienen als "frater minor" ("mindere broeder"), dat elk schepsel van Gods hand komt.

Hier verzamelde hij rond 1206 zijn eerste medebroeders, en stelde hij de eerste orderegels op, die door Paus Innocentius III in 1210 werd goedgekeurd.

Hier inspireerde hij in 1212 de H. Clara om de 2de Franciscaanse Orde te stichten: de Clarissen.

Hier kwam hij telkens weer terug na zijn talloze tochten door Centraal-Italië, waar hij telkens weer de universele broederlijkheid predikte. Hij trok zelfs naar de sultan van Egypte, om moslims en christenen te verzoenen (lees: de moslims te bekeren), en was zo de eerste in de Westerse christenheid om een openheid naar niet-christenen in zijn regel op te nemen.

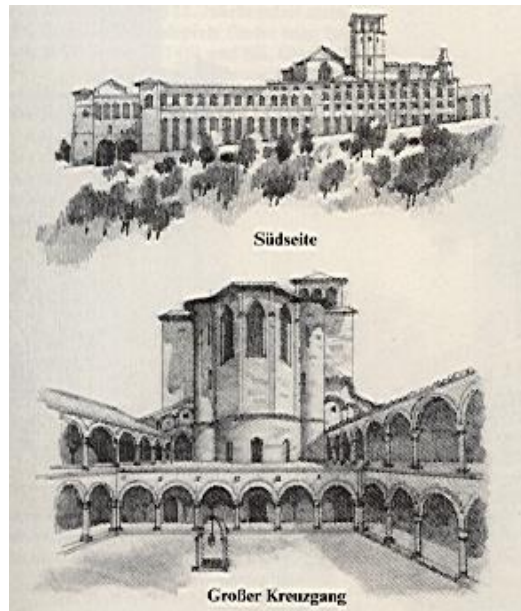
Hier stierf hij ook in 1226, te midden van zijn gezellen van het eerste uur, en werd hij begraven. Eerst in de S. Giorgio (waar nu de S. Chiara staat), vanaf 1230 in de S. Francesco, waarvan de bouw begonnen was onmiddellijk na zijn heiligverklaring in 1228.

De "Geest van Franciscus" leeft nog steeds in Assisi. Niet enkel toeristisch immers is het de moeite waard om door de stad en haar omgeving te trekken. Er is geen betere plaats om tot bezinning te komen dan in één van de zovele plaatsen waar de Heilige zelf zijn rust vond. Hij was en is "a man for all seasons", de eerste "Groene Heilige", de "Poverello" die op een aanstekelijke manier nog steeds erin slaagt jongeren te enthousiasmeren. Niet toevallig vonden en vinden geestelijke leiders van over heel de wereld elkaar hier, om te bidden voor de vrede. Als binnen enkele jaren de "man van het Millenium" gaat gekozen worden, is hij de favoriet bij uitstek!

We gaan enkele van de voornaamste monumenten beschrijven. Vergeet echter niet om tussenin te "snuiven" van de sfeer, en te genieten van de heerlijke doorkijken, die je van achter elke hoek kunnen verrassen!

opnieuw geen 2 jaar later, waren de werkzaamheden al voldoende ver gevorderd om het lichaam van de Heilige naar hier over te brengen. De middelen waren dus beschikbaar: een zelden geziene stroom van giften was op gang gekomen, en liet zien hoe populair Franciscus was.

En die populariteit bleef duren! Vanaf de 2de helft van de 13de E. wordt de decoratie van de kerk aangevat, en de grote schilders komen vanuit het nabije Toscane om op hun manier de "Poverello" te eren. Zo is deze kerk niet enkel een belangrijke bidplaats en een mooi vb. van de vroege Italiaanse Gotiek, maar bezit ze ook enkele van de belangrijkste Middeleeuwse fresco-cycli van heel Italië!

Als je aan de Porta S. Francesco de stad binnenkomt, en links de Via Frate Elia inslaat kom je op het plein vóór de benedenkerk, dat omgeven is door een 15de -eeuwse porticus, waar pelgrims eeuwenlang werden opgevangen. Je kijkt schuin tegen de kerk aan en hebt een mooi zicht op de klokkentoren. De massieve bogen waarop de kloostergebouwen rusten, zijn nu achter de kerk verdwenen, maar die heb je vanuit het dal constant gezien!

De kerk is vanaf het begin opgevat met 2 verdiepingen: de helling maakt het mogelijk om elke verdieping "gelijkvloers" binnen te gaan. De **benedenkerk** was als crypte, als gebedsruimte rond het graf van Franciscus bedoeld, en eerst beperkt tot de 3 voorste "gewelven". Maar al van in de 13de E. zijn hier zijkapellen aan toegevoegd, en ook de huidige beneden-toegang: zoveel mensen wilden in zijn buurt begraven worden! Het graf zelf is tot in de 15de E. zichtbaar geweest. Toen heeft men de toegang tot de sarcofaag dichtgemetseld, om te vermijden dat ze gestolen werd. In de 19de E. werd deze toegang terug vrij gemaakt, en als echte crypte ingericht. Je kan er langs 2 trappen tegen de wanden van de benedenkerk naar toe.

Als je door het mooie, Gotische **dubbelportaal** de benedenkerk binnen bent gegaan, sta je voor het eeuwige probleem van een belangrijke kerk: wat men in het Frans "l'embarras du choix" noemt. In concreto wil dit hier zeggen: Giotto of Cimabue? Simone Martini of één van de 2 broers Lorenzetti? Of toch van elk iets, maar niet teveel? En dan mag je enkele - met excuses voor de uitdrukking!- "fait-divers" niet vergeten. Zoals de relieken onmiddellijk links bij het binnenkomen, o.a. de pij van de Heilige. Zoals ook het prachtige 15de -eeuwse koorgestoelte in de absis.

De 1ste zijkapel links, de zgn. Sint Maarten-kapel, is volledig beschilderd door de gracieuze schilder uit

Siena, **Simone Martini** (± 1320), in opdracht van een kardinaal (tegen de binnenkant van de toegangswand zie je hem aan de voeten van Sint Maarten). Met erg veel zin voor mystiek worden verhalen uit de legende van Sint Maarten verteld. Het is overigens één van de weinige kapellen waar het niet over Franciscus gaat! Toch vinden we hier ook één van de mooiste afbeeldingen van de H. Clara, gekleed in een habijt en met een lelie in de hand, tussen andere heiligen op de toegangsboog. Deze schilder "had" blijkbaar wat met de H. Clara: in de rechter dwarsbeuk heeft hij haar nog eens afgebeeld, nu als jong meisje. Het is één van de meest poëtische en vergeestelijkte portretten uit de Gotische schilderkunst. Haar mooie hoofd met de amandelogen en fijne wenkbrauwen wordt geaccentueerd door de sluier, en de kleine strakke mond toont haar spirituele kracht. In haar rechterhand heeft zij een kruisbeeld, en met haar linker trekt ze gracieus haar mantel dicht.

In de linkerarm van de kruisbeuk en in de aangrenzende linkerzijkapel zijn de gebroeders **Lorenzetti** (vooral de oudste, Pietro), ook uit Siena actief geweest (± 1325). Zij hebben het lijden van Christus met dat van Franciscus vermengd. De eerste schilderijen in de benedenkerk toonden dat ook: in de beuk (maar sterk beschadigd, o.a. door de bouw van de zijkapellen) heeft een verder onbekende meester rond 1260 rechts de lijdensgeschiedenis van Christus, en links die van die "andere gekruisigde" afgebeeld. Maar in de transept is die lijdensgeschiedenis geconcentreerd op de essentie: voor Christus op Golgotha, voor Franciscus op La Verna, waar hij de "stigmata" (de kruiswonden) kreeg. Let vooral, tegen de linkerwand, op de monumentale "Kruisiging" en, eronder rechts, de "Madonna met Kind tussen Franciscus en Sint-Jan-de-Evangelist". Op de achterwand links heeft Pietro een dramatische "Graflegging" geschilderd.

De grootste aandacht gaat in de benedenkerk naar de beschildering van het gewelf boven het hoofdaltaar. Op de 4 vlakken krijg je de **Apotheose** van Franciscus (het vlak naar de absis), tussen de personificaties/allegorieën van de **Kuisheid** (rechts), de **Armoede** (naar het schip) en de **Gehoorzaamheid** (links). De traditie schrijft deze fresco's aan Giotto toe; ze zijn waarschijnlijk van de hand van een leerling van hem (± 1320). In zijn harmonische, verhalende stijl heeft hij (in het spoor van Giotto!) de Byzantijnse manier van schilderen achter zich gelaten, en de weg naar de Europese Gotiek ingeslagen!

- De Kuisheid troont op een toren met kantelen, waar een witte standaard boven uitsteekt. 2 engelen komen aanvliegen met een diadeem en een palm. Op de linkerhoek nodigt Franciscus, met achter hem 2 engelen, 3 figuren (een leek - Dantel-, een minderbroeder en een claris) uit om binnen te komen.
- De allegorie van de Armoede is de meest beroemde, al was het maar omdat haar verheerlijking niet vanzelfsprekend was, en is! De figuur van de Armoede staat centraal in een "bed" van braamstruiken, die achter haar tot rozen uitbloeien! Christus reikt haar de hand en leidt haar naar haar echtgenoot Sint Franciscus, die haar een ring aanbiedt, en die zij weer doorgeeft aan de Hoop.
- Onder een loggia heft de Gehoorzaamheid haar wijsvinger op om stilte te vragen, en legt een broeder, die vóór haar knielt, haar juk op. Aan de zijanten staan de "Voorzichtigheid" (met haar dubbel gelaat) met een kompas, een spiegel en een astrolabium (een "sterrenmeter"), en de "Nederigheid", met een kaars. Onder de Nederigheid houdt een engel een centaur (half-mens/half-paard) tegen, het symbool van de hoogmoed. Op het dak van de loggia zie je Sint Franciscus tussen 2 engelen. Het juk dat hij draagt wordt via een koord door God geleid!
- In de Apotheose of "Gloriosus Franciscus" zetelt de Heilige op een troon. Hij is schitterend gekleed, en wordt omgeven door jubelende engelen.

In het gewelf van de rechterarm van de dwarsbeuk zie je o.a. werk van **Cimabue** (± 1280), o.a. een "Tronende Madonna met Kind, 4 Engelen en Sint Franciscus", en van **Giotto** en zijn volgelingen (± 1320). Maar beide kunstenaars kom je nog uitvoerig in de bovenkerk tegen.

Links en/of rechts van de absis kan je naar een buitenterras, waar je een mooi zicht hebt op de boven mekaar gebouwde absiden: half-rond

De **fresco's in het schip**, boven de galerij zijn zwaar beschadigd. De "lectuur" ervan begint rechts voor (kijkend naar de absis), wordt onderbroken door de toegangswand en eindigt links voor.

- De rechterwand toont in 2 zones scènes uit het Oude Testament (bijv. 3de van links, boven: "Schepping van Eva", en 1ste van links in de benedenzone: "Bouw van de Ark van Noë").
- De linkerwand toont, ook in 2 zones scènes uit het Nieuwe Testament (bijv. 1° van rechts, boven: "Doopsel van Jezus", en 1ste van links in de benedenzone: "Bruiloft van Kanaä").
- Tegen de gevelwand zijn de "Hemelvaart" en het "Pinksterwonder" afgebeeld, en , in 2 medaillons, de bustes van Sint Petrus en Sint Paulus.

beneden, veelhoekig en met grote Gotische ramen boven, en op de kloosterrondgang. Hier heb je een souvenir-winkel en kan je ook naar de schatkamer. Langs de trappen aan de zijanten van dit terras kan je naar de **bovenkerk**, waar je in de transept binnenkomt. Hoewel het grondplan van schip en dwarsschip hetzelfde is als in de benedenkerk, is het ruimte-effect heel anders: lichter en luchtiger. De vertikaliteit wordt doorbroken door de galerij die rond het schip en de transept loopt. Heel de kerk nu, is versierd met fresco-cycli, waarvan de chronologie de volgende is: de absis en de transept door Cimabue en zijn school (± 1280); de wanden van het schip boven de galerij deels door schilders uit Rome (als Torriti, en leerlingen van Cavallini), deels door leerlingen van Cimabue (waaronder ook de jonge Giotto) (± 1290); en tenslotte de wanden van het schip beneden de galerij, zo goed als volledig door Giotto en zijn helpers (± 1310).

In de **transept** zijn heelwat fresco's van **Cimabue** zwaar beschadigd: het "wit" ervan is door het gebruik van "loodwit" soms gewoon zwart geworden, waardoor ze op fotografische negatieven gaan lijken! Toch vragen we je aandacht voor de dramatische "Kruisiging" in de linker dwarsbeuk, tussen apocalyptische visioenen, en een tweede "Kruisiging", op dezelfde plaats in de rechter dwarsbeuk (tegenover de absiswand), nu in de context van scènes uit het leven van de H. Petrus.

Ook de absisfresco's (scènes uit het leven van Maria) zijn van zijn hand. Maar hier domineert het "representatieve" Franciscanisme! Er zijn de bustes van de Pausen Gregorius IX (1227-41), die de kerk liet bouwen, en Innocentius IV (1243-54), die ze plechtig inwijdde. Er is de Pauselijke troon, met "cosmaten"-werk (ingelegde mozaïeken), en er is vooral het prachtige, laat-15^e-eeuwse koorgestoelte. 102 stuks zijn het, en de houtinleg is vooral spectaculair waar de meest beroemde minderbroeders staan afgebeeld, zoals Paus Sixtus IV (1471-84), de bouwheer van de Sixtijnse kapel, en in zijn doen en laten niet bepaald een gelukkig vb. van "Franciscaanse armoede" ...

Voor we het schip inwandelen willen we je aandacht nog even vragen voor de fresco's van het centrale kruisgewelf (boven het hoofdaltaar). Cimabue heeft hier de 4 evangelisten afgebeeld, terwijl zij - geïnspireerd door een engel - hun evangelie aan het schrijven zijn, "met zicht op" de streek die zij hebben geëvangeliëerd. Voor Mattheüs is dat Judea, voor Johannes Azië, voor Lucas Griekenland en voor Marcus Italië. Wie uit Rome komt (of ernaar op weg is) moet toch letten op de afbeeldingen van het Pantheon, de Engelenburcht, de pyramide van Cestius en de christelijke basilieken!

Het meest spectaculair zijn echter de **28 fresco's** die, in het schip, beneden de galerij, het Leven van Franciscus voorstellen, een meesterwerk van Giotto en zijn leerlingen, waarin hij met een groot verhalend élan de figuren leven, beweging, en vooral diepte meegeeft. Ook dit "lees" je van rechts vooraan tot links vooraan, maar nu niet onderboken door de gevelwand.

1. Een man brengt hulde aan de jonge Franciscus op het marktplein van Assisi : hij spreidt zijn jas voor hem op de grond (merk de tempel van Minerva op!).
2. Franciscus geeft zijn mantel aan een arme (met opnieuw een panorama van Assisi).
3. Franciscus ziet in een droom een paleis vol wapentuig (met het kruis als embleem).
4. Franciscus bidt in de S. Damiano voor het kruisbeeld dat hem gaat zeggen "Herstel mijn huis".
5. Onder het toezicht van de bisschop van Assisi geeft Franciscus zijn kleren terug aan zijn vader (merk op hoe woedend die man is!).
6. Paus Innocentius III ziet in een droom hoe Franciscus de kerk van Lateranen ondersteunt.
7. Diezelfde Paus keurt de orderegel goed.
8. Franciscus verschijnt aan zijn broeders van Rivo Torto op een wagen van vuur.
9. Een engel toont aan broeder Leo een lege troon in de hemel, voorbehouden voor Franciscus.
10. Franciscus laat broeder Silvester de duivels uitdrijven, die in Arezzo voor een burgeroorlog gezorgd hadden.
11. Franciscus ondergaat, vóór de sultan van Egypte, met succes de vuurproef.
12. 4 broeders (let op hun bewondering) zien Franciscus in extase.
13. Franciscus viert het Kerstfeest in Greccio (let op de verhalende toon, de waarachtigheid van de zangers en het correcte perspectief).
14. Franciscus laat voor een dorstige voorbijganger (let op het verlangen in zijn blik) water uit een rotswand ontspringen.
15. Franciscus preekt voor de vogels (een juweeltje van eenvoud!).
16. De dood van de Heer van Celano, voorspeld door Franciscus.
17. Franciscus preekt voor Paus Honorius III (die, met enkele anderen, aandachtig luistert).
18. Franciscus verschijnt op het provinciaal kapittel van Arles.
19. Franciscus ontvangt de "stigmata" (de kruiswonden).
20. De dood van Franciscus.
21. De bisschop van Assisi en broeder Augustinus krijgen, los van mekaar, een visioen van zijn dood.
22. Een edelman uit Assisi bekeert zich als hij zich vergewist van de stigmata.
23. De H. Clara en de Clarissen nemen in S. Damiano afscheid van Franciscus (de kerk heeft nooit deze gevel gehad, hij is geïnspireerd op vb. uit Pisa en Firenze).
24. Paus Gregorius IX verklaart Franciscus heilig.
25. Franciscus verschijnt aan Paus Gragorius IX om hem te overtuigen van de echtheid van zijn stigmata. Men neemt aan dat dit en de volgende fresco's niet meer van de hand van Giotto zijn.
26. Franciscus geneest een man uit Lerida in Spanje.
27. Franciscus wekt een vrouw op uit de doden en hoort haar biecht.
28. Franciscus bevrijdt een man, die van ketterij beschuldigd werd, uit de gevangenis.

Vanop het bovenplein kan je de gevel van de S. Francesco bewonderen. Hij is erg eenvoudig ingedeeld in 3 horizontale vlakken, en de enige versiering -buiten het dubbel-portaal - bestaat uit een dubbel roosvenster, omgeven door de 4 symbolen van de evangelisten.

S. CHIARA.

Aan de andere kant van de stad, waar vroeger de S. Giorgio stond, is tussen 1257 en 1260 de kloosterkerk voor het nieuwe Clarissenklooster gebouwd. De volgelingen van de H. Clara hadden tot dan in de S. Damiano gewoond, maar onder meer om veiligheidsredenen zijn ze naar de stad gekomen. Daarbij kwam, dat ook Clara na haar dood in 1253 "razend" snel heilig werd verklaard (in 1255), en dat ook zij een waardige grafkerk moest hebben.

De keuze van de S. Giorgio was ook "Franciscaans" symbolisch: hier had de jonge Franciscus zijn eerste onderricht gehad, hier lag hij voor zijn overbrenging naar de S. Francesco 2 jaar begraven, hier ook was zijn heiligverklaring plechtig geproclameerd.

Zowel buiten als binnen is er een grote overeenkomst met de bovenkerk van de S. Francesco. Ook hier is de gevel in 3 horizontale

Assisi

vlakken ingedeeld, en eigenlijk alleen maar versierd door een dubbel roosvenster. Ook hier gaat het om een streng-Gotische éénbeukige kerk met een dwarsbeuk. Ook hier loopt binnenin een horizontale galerij onder de de één-ramige Gotische vensters.

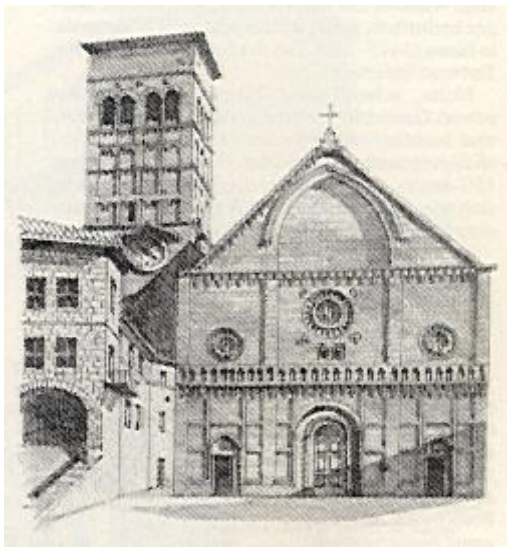
De linker zijwand wordt door 3 veelhoekige "steunberen" gestut, en de klokkentoren, die naast de absis achter de kerk staat, is meer opengewerkt dan in de S. Francesco.

Het **interieur** doet bijzonder streng en donker aan: er zijn geen fresco's zoals in de S. Francesco. Toch zijn er links in de transept sporen gevonden van een cyclus met scènes uit het Oude Testament. Rechts in de dwarsbeuk staat een laat-13de -eeuws paneel opgesteld, waarop de H. Clara staat afgebeeld vóór een reeks scènes uit haar leven: van haar weglopen thuis, over de "inkleding" door Franciscus tot haar

dood en begrafenissen. De traditie schreef dit werk toe aan Cimabue, men spreekt ondertussen van de "Meester van de H. Clara".

De (kunst)historisch belangrijkste ruimten van deze kerk zijn de rechter zijkapellen en de crypte. In de eerste zijkapel, de zgn. "Kapel van het Kruisbeeld", hangt, boven het altaar, het beroemde 12de -eeuwse **Kruisbeeld**, op hout geschilderd, dat volgens de traditie in het vervallen kerkje van S. Damiano tot Franciscus zou gesproken hebben (daar hangt een copie). Het is een zgn. "Triomfkruis", dat van de "Triomfboog", die de toegang vormde tot het koor, naar beneden hing.

Er is iets merkwaardigs aan de hand met de Kruisafbeeldingen vóór en na Franciscus. Zoals je hier kan zien, wordt er geen "lijdende" Christus afgebeeld, maar een "Triomferende"! En dan mag hij nog de wondtekenen in zijn handen, voeten en zijde hebben, op het Kruis heeft Hij gewonnen! Ook de andere figuren staan niet te treuren: de engelen en Sint Jan wijzen naar Christus, en Maria en Maria

S. DAMIANO.

Eén van de meest suggestieve wandelingen, die je even buiten Assisi kan maken, is die van de "Porta Nuova" (voorbij de S. Chiara), tussen olijfbomen en cypressen, naar het kloostertje van S. Damiano, halverwege de stad en de vlakte. En niet enkel de wandeling is suggestief: het klooster zelf is het nog veel meer. Het heeft het best zijn Middeleeuws uitzicht bewaard, en is een gedroomde plaats voor meditatie. Hier heeft Franciscus in 1205 (letterlijk, zo wil het verhaal!) zijn roeping gehad, die hij eerst ook letterlijk interpreteerde: eigenhandig heeft hij aan het "herstel van de kerk" gewerkt.

Van 1212 tot 1260 hebben de eerste Clarissen hier gewoond (de H. Clara is hier in 1253 gestorven), en de restanten uit die tijd laten een ontroerend beeld zien van de eenvoud en de hardheid van hun bestaan. En als de (fysieke) nood van Franciscus

Magdalena lijken te mediteren. Maria Salome en de honderdman maken een plechtig gebaar van getuigenis. De soldaat met zijn lans en de spottende Jood staan heel klein afgebeeld. De scène beneden lijkt te wijzen op de "nederdaling in de hel", terwijl boven de Hemelvaart staat afgebeeld: De zegende hand van de Vader verwelkomt Hem.

Wat blijkt nu? Na Franciscus worden, onder invloed van zijn "stigmata"?, de Christus-figuren echt "lijdende" gekruisigden. De verheerlijking a.h.w. van de Pijn! Het "Kruisbeeld" van Giunta Pisano (1230) (in het Museum van de S. Maria degli Angeli) is daar een eerste vb. van.

Er worden in deze kapel ook enkele "Franciscaanse" relieken bewaard, zoals een koffer met de schedel van de H. Agnes (een zus van de H. Clara), pijen van Franciscus en Clara, de haren van Clara, en dat soort relieken. Je moet bellen, en dan zal één van de zusters ze tonen. Denk er daarbij aan dat het nog steeds "slotzusters" zijn, die tot een "bedelorde" behoren!

Langs één van de 2 trappen in het schip van de kerk kan je naar de **crypte**. In de 2de helft van de 19de E. is deze crypte geopend, die in de jaren '30 van de 20ste E. in een wat vreemde neo-Gotische stijl is ingericht. Door een blijkbaar spontane mummificatie is het lichaam van de H. Clara merkwaardig goed bewaard. Enkele decennia lang is ze in een glazen kist te zien geweest. Onlangs is ze door een beeld vervangen.

Het plein voor de S. Chiara tenslotte heeft iets van een balkon. Je hebt een prachtig zicht op de vlakte aan de ene kant, en op de "Rocca" (de Middeleeuwse burcht, of wat daarvan overblijft) en de Kathedraal (de S. Rufino) aan de andere kant.

het hoogst was (zoals in de winter van 1224-5, toen hij hier zijn befaamde Zonnelied schreef) zocht hij hier verzorging.

Het was en is nog steeds een Franciscanerklooster, waar je je in de eerste plaats pelgrim, en pas dan toerist voelt. Bezoek dus met de nodige schroom het oude kerkje, het Clarissen-koortje met de ruwhouten koorbanken uit de tijd van Clara, het enig mooie "tuintje van Clara" (als je d'er binnen mag), de slaapzaal met een kruis en bloemen op de plek waar ze stierf, en de oude, nog volledig originele refter, opnieuw met bloemen op de plek waar zij zat. En wat je altijd moet doen op het einde van een wandeling in een kloostertuin, je tijd nemen om tot rust te komen, moet je hier zeker doen. Het is één van de mooiste van Italië, en dat wil wat zeggen!

S. MARIA DEGLI ANGELI.

Assisi

In de vlakke, op 5 km. van Assisi, is door G. Alessi vanaf 1569 een majestueuze koepelkerk gebouwd, om een steeds groeiende (en ook vandaag nog altijd indrukwekkende) groep bedevaarders op te

vangen, die op 1 en 2 augustus naar het "Feest van de Vergeving" komen: al wie biecht en ter communie gaat krijgt een volle aflaat.

Denkbare contrast met wat Franciscus hier ooit beleefd heeft. Er is een monumentale esplanade, gericht naar een al even monumentale, barokke basiliek, met aansluitend een indrukwekkend groot kloostercomplex. Nogmaals: de Katholieke Kerk gaat soms vreemd om met haar Heiligen! Maar voor de gewone mensen blijft de "Poverello" het belangrijkste. Toen in 1832 bij een aardbeving het hele voorste gedeelte van de kerk instortte, en alleen de koepel boven het kapelletje stand hield, werden ze nog gesterkt in hun overtuiging!

De kerk overkoepelt, letterlijk!, 2 van de meest eerbiedwaardige "Franciscaanse" heiligdommen: de "Porziuncola-kapel" en de "Cappella del Transito". Vlakbij liggen ook de de befaamde "Rozentuin" en de "Kapel van de Rozentuin".

In de vroege 13^e E. was dit een bosrijk gebied, waarin een, naar men aanneemt, 9^e-10^e-eeuwse kapel stond voor "O.L.V.-ter-Engelen", naar een vrome traditie, die hier ooit engelen had waargenomen. Toen Franciscus en zijn eerste broeders in Rivo Torto waren weggejaagd, trokken ze naar hier, en ze kregen van de Benedictijnen van Subasio de kapel en de grond errond. Franciscus wilde dat "bezit" niet: ten teken van leen liet hij elk jaar een mand vissen afgeven (en kreeg een kruik olie terug)! Zij bouwden hier hun hutten van riet en leem, en, als Franciscus in de buurt was, "logeerde" hij hier. In deze kapel ving Franciscus Clara op, toen ze van huis was weggelopen, knipte haar haren en gaf haar haar pij. Het is van hier dat de orde zich verspreidde, en waar de "kapittels" (algemene bijeenkomsten van de broeders) werden gehouden. Vooral dat van 1221 is beroemd, toen er meer dan 5.000 (!) broeders in gebed bijeen waren. En toen de gemeente Assisi, tijdens een afwezigheid van Franciscus, een kapittelzaal had laten bouwen, liet hij ze bij zijn terugkomst afbreken, want dat kwam niet overeen met zijn ideaal van absolute armoede! Toen Franciscus einde 1226 zijn dood voelde naderen (hij verbleef toen bij de bisschop van Assisi) liet hij zich naar hier brengen, om op de naakte aarde (zijn "meest geliefde vrouw!") te sterven.

Je merkt het: dit is een plek die "rot" is van de symboliek.

De hele huidige omgeving staat in het grootst

Het blijft een vreemd zicht, die kleine **Porziuncola-kapel** onder een enorme barokke koepel. Het is een eenvoudige rechthoekige kapel, zwart gerookt door de kaarsen, met aandoenlijke fresco- en beschilderingen, en, vooral, een constante bezetting van biddende mensen!

Vooran rechts in de absis ligt de **Cappella del Transito**, de "Kapel van de Overgang", waar Franciscus stierf. Dit was, buiten de Porziuncola-kapel, het enige stenen gebouw dat hier ten tijde van Franciscus stond, en gebruikt werd als ziekenboeg. Je gelooft het misschien niet, maar het metselwerk is nog het originele 12de -eeuwse, maar de "artistieke aankleding" heeft dat volledig aan het oog onttrokken. Boven het 14de -eeuwse altaar staat, in een nis, een geglazuurd terracotta-beeld van de Heilige, van de Florentijnse meester Andrea della Robbia (15de E.). Het barokke "Sint Pieterbanden-altaar" in de rechter dwarsbeuk is het werk van een zekere Jan Reinholdt (1675), een landgenoot!

Rechts naast de sacristie kan je naar de **Rozentuin**, met zijn rozen zonder doornen (sinds hij zich in een bramenbos wierp om zijn bekoringen de baas te blijven), en naar de plek waar hij zijn "hut" had.